

เอกสารประกอบการสัมมนาระดมความคิดเห็นเฉพาะกลุ่ม
(Focus Group)

ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ

วันพฤหัสบดีที่ 8 มิถุนายน 2549
ณ โรงแรมปรีนซ์ พาเลซ มหานาค กรุงเทพมหานคร

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
มิถุนายน 2549

ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ

1

บทนำ

การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องด้วยชุมชนเข้มแข็งเกิดจากการรวมตัวของคนในชุมชน มาร่วมคิดร่วมเรียนรู้สู่การปฏิบัติบนฐานทรัพยากรและความรู้ภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อแก้ปัญหาของตนเองและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ยึดหลักอิทธิบาทสี่และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักการสำคัญในการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน มุ่งไปสู่ “ความพอเพียง” และ “การพึ่งตนเอง ชุมชนจะเชื่อมโยงขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมชุมชน เพิ่มพูนความสัมพันธ์อันใกล้ชิดทางสังคม ทำให้เกิดจิตสาธารณะ มีความรักความเอื้ออาทร มีความสามัคคี เสียสละและตื่นตัวในการพัฒนาตัวเองให้มีภูมิคุ้มกันรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีศักยภาพที่จะบริหารจัดการในทุกๆ เรื่องทั้งเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในชุมชน ที่ยึดหลักชุมชนเป็นศูนย์กลาง ชาวบ้านเป็นเจ้าของเรื่อง หน่วยงานเป็นผู้สนับสนุน

กระบวนการเรียนรู้ และการจัดการองค์ความรู้เพื่อความเข้มแข็งของชุมชนเกิดขึ้นได้ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเดี่ยว หรือกิจกรรมร่วมกัน ตามวิถีชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ความเข้มแข็งในลักษณะต่าง ๆ นี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของทุนทางสังคม ทุนทางเศรษฐกิจ และทุนทรัพยากรธรรมชาติจากท้องถิ่นที่ชุมชนสร้างสรรค์และสะสมมา การรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งสามารถแก้ปัญหา ยาก ๆ ได้ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาการละเมิดสิทธิ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยชุมชนร่วมกันเสริมสร้างและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพได้อย่างยั่งยืน มีสิ่งแวดล้อมที่ดีขึ้น ทั้งดิน น้ำ ชุม ป่าอุดมสมบูรณ์ และปลอดภัยภาวะ สามารถสร้างวัฒนธรรมชุมชนและประวัติศาสตร์ของตัวเองให้สืบทอดกันไป

วิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นความไม่สมดุลของกระบวนการพัฒนา ประกอบกับผลกระทบจากบริบทการเปลี่ยนแปลงในอนาคตต่อประเทศไทยโดยเฉพาะภาวะความเป็นเมืองมากขึ้น การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รวมทั้งพฤติกรรม การบริโภคเลียนแบบตะวันตกล้วนเป็นภัยคุกคามต่อความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่ยังมีชุมชนอีกจำนวนมากที่ต้องเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็ง และสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวมสามารถพึ่งพาอาศัยกันเอง และที่สำคัญกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น กลไกสำคัญที่นำไปสู่สังคมเป็นสุข คือ ความเข้มแข็งของชุมชนที่เกิดจากการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน การจัดการองค์ความรู้บนฐานทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียง จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเอง มีความสุข และอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติและเกื้อกูล

2 เป้าประสงค์ วัตถุประสงค์ และเป้าหมาย

2.1 เป้าประสงค์ : ชุมชนเป็นสุข มีคุณภาพในการดำรงชีวิต มุ่งสู่การพึ่งตนเองของชุมชน และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งจากภายในและภายนอกได้

2.2 วัตถุประสงค์ :

(1) เพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ และมีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนที่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอบนฐานการพึ่งตนเอง

(2) เพื่อใช้พลังที่เข้มแข็งของชุมชนไปสร้างสรรค์คุณภาพการพัฒนาที่นำไปสู่การสร้างภูมิคุ้มกัน สร้างรายได้ลดรายจ่ายและแก้ไขปัญหาภายในชุมชน รวมทั้งการแก้ปัญหาคายากจนของชุมชนอย่างยั่งยืน

(3) เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติและเกื้อกูลกัน

2.3 เป้าหมาย :

- (1) เพิ่มจำนวนชุมชนที่เข้มแข็ง
- (2) ลดปัญหาคายากจน
- (3) ทรัพยากรธรรมชาติมีความมั่นคง

3 แนวทางการพัฒนา

3.1 การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้เป็นขั้นเป็นตอน รู้จักประมาณตนสร้างพื้นฐานความพอกินก่อนจึงเชื่อมต่อสังคมภายนอก มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชนที่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอบนฐานการพึ่งตนเอง และพึ่งพาอาศัยกัน

(1) การจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดย

(1.1) สำรวจ รวบรวมและพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งข้อมูลครอบครัว ข้อมูลศักยภาพชุมชนในรูปการรวมกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ทูทางเศรษฐกิจ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ทูภูมิปัญญาท้องถิ่นและปราชญ์หรือผู้นำตามธรรมชาติในชุมชน และการสืบค้นประวัติและวัฒนธรรมชุมชน จัดทำในลักษณะของแผนที่ทุนของชุมชน ที่สามารถเข้าถึงได้สะดวกและนำไปใช้เป็นฐานในการจัดการทรัพยากรในชุมชนและกำหนดทางเลือกการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

(1.2) พัฒนาความรู้พื้นฐานควบคู่กับการทำวิจัยและพัฒนาสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความหลากหลายของทุนในชุมชน โดยสนับสนุนบทบาทนักวิจัยท้องถิ่นร่วมกับสถาบันการศึกษาในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้เกิดความรู้ใหม่ของชุมชนที่ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น การทำเกษตรผสมผสาน เป็นต้น

(1.3) ส่งเสริมให้ปราชญ์ แก่นนำ และผู้รู้ถ่ายทอดความรู้/ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในชุมชนสู่เด็กและเยาวชน เชื่อมโยงกับความหลากหลายทั้งพืชและสัตว์ในชุมชน ควบคู่กับการค้นหาผู้นำตามธรรมชาติรุ่นใหม่ที่เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ขยัน และซื่อสัตย์ เพื่อให้เป็นพลังขับเคลื่อนและขยายผลกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนในวงกว้าง

(1.4) จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาชุมชนด้วยตนเอง โดยนำข้อมูลชุมชนมาหาปัญหา หาสาเหตุ หาทางออกจากการทดลองปฏิบัติจริงบนฐานองค์ความรู้และศักยภาพของชุมชน มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่ประสบความสำเร็จ นำมาปรับใช้ประโยชน์และประยุกต์ต่อยอดขยายผลโดยใช้แหล่งทุนในชุมชน อาทิ โครงการพัฒนาศักยภาพท้องถิ่น/ชุมชน (SML) กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารประชาชน และสหกรณ์เครดิตยูเนี่ยน เป็นต้น โดยพัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชนในบริบทที่ต้องการการสนับสนุน

(1.5) สนับสนุนเครือข่ายการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างชุมชนกับชุมชน ชุมชนกับสถาบันการศึกษา ชุมชนกับองค์กรหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ โดยเฉพาะบทบาทของสถาบันการศึกษาและหน่วยงานวิจัยในการจัดการความรู้และภูมิปัญญาที่อยู่ในตัวคน ให้เป็นความรู้ที่เปิดเผยอย่างเป็นระบบ และมีกระบวนการพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนสู่การพึ่งตนเองและการพึ่งพาอาศัยกัน

(2) การสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต
ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนและระหว่างชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน โดย

(2.1) เสริมสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง มีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพที่ดี รักษาวัฒนธรรมและค่านิยมที่ดีโดยจัดกิจกรรมและให้ข้อมูลข่าวสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น การออม การใช้ศูนย์เรียนรู้ในชุมชนสำหรับกิจกรรมของครอบครัวอย่างสม่ำเสมอ การสร้างค่านิยมครอบครัวอบอุ่นผ่านสื่อชุมชน การให้ความรู้ด้านโภชนาการ และการให้คำปรึกษาแก่คู่สมรส เป็นต้น

(2.2) สร้างบรรยากาศในชุมชนให้เอื้อต่อการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตทั้งในระบบและนอกระบบอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพและเตรียมความพร้อมให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันจัดบริการทางสังคมขั้นพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการแต่ละช่วงวัยและวิถีชีวิตในชุมชน เช่น การจัดศูนย์เด็กเล็กในชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตในแต่ละชุมชนโดยไม่ติดยึดรูปแบบ

(2.3) วัฒนธรรมสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้คนในชุมชนเป็นพลเมืองดีรู้สิทธิและหน้าที่ มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวมเป็นอาสาสมัครชุมชน มีความซื่อสัตย์ รักและภาคภูมิใจในบ้านเกิด ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน รวมทั้งร่วมกันสร้างระบบเฝ้าระวังภาวะสังคมในชุมชน เช่น ยาเสพติด อาชญากรรม การค้ามนุษย์ และภัยจากสื่อต่างๆ เป็นต้น

(2.4) เสริมสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิตของชุมชน ทั้งการสร้างหลักประกันชีวิตสวัสดิการสังคม ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านสุขภาพและที่อยู่อาศัย โดย

» **จัดระบบให้การคุ้มครองผู้ที่อยู่ในเศรษฐกิจนอกระบบ** รวมทั้งสตรีและผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งการสร้างสวัสดิการสังคมแก่สมาชิกในชุมชนอย่างเป็นระบบและทั่วถึง

» **ส่งเสริมการออมทรัพย์ของชุมชนและการระดมทุนในชุมชน ให้เป็นแหล่งทุน** ในการพัฒนาอาชีพและจัดสวัสดิการชุมชนเบื้องต้น ควบคู่กับการสร้างวินัยในการใช้จ่าย และการออมความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า พืชผักผลไม้และสัตว์

» **การสร้างประชาคมสุขภาพของชุมชน** เพื่อใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความมั่นคงทางอาหารและสุขภาพของชุมชน โดย การทำเกษตรผสมผสาน การใช้สมุนไพรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความปลอดภัยของอาหารและทดแทนการใช้สารเคมี การสร้างสุขภาพที่สมบูรณ์ทุกช่วงวัยในทุกด้านทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ เรียนรู้การดูแลสุขภาพและการป้องกันโรคเบื้องต้น

» **พัฒนาศักยภาพชุมชนในการป้องกันและเฝ้าระวังโรคติดต่อ** เช่น ไข้เลือดออก มาลาเรีย ไข้หวัดนก การเฝ้าระวังและเตือนภัยเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อสุขภาพ รวมทั้งการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาชุมชนน่ายุทธศาสตร์ร่วมที่มุ่งสู่ความสะอาดสงบ สะดวก ความปลอดภัย และความมีระเบียบวินัย โดยชุมชนมีบทบาทนำ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้สนับสนุนและกระตุ้นส่งเสริม

(2.5) เชื่อมโยงบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สถาบันทางศาสนา และสถานศึกษา ในการสืบสานวัฒนธรรม จารีตประเพณีที่ดีงามของชุมชน การปฏิบัติตามหลักธรรมและการทำนุบำรุงศาสนา การช่วยเหลือเกื้อกูลกันฉันท์เครือญาติโดยเฉพาะการเกื้อกูลคนยากจนและการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน การฟื้นฟูค่านิยมการทำงานร่วมกัน เช่น ประเพณีลงแขก สืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น

3.2 การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างพอเพียงภายในชุมชน และการสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพสร้างรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน ดังนี้

(1) สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบกลุ่มอาชีพหรือเป็นสหกรณ์ เพื่อการผลิตและการแปรรูปผลผลิตให้เพียงพอกับการบริโภคภายในชุมชน และนำส่วนเกินไปแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน หรือเชื่อมโยงเครือข่ายสู่ตลาดภายนอกชุมชน โดยมีข้อตกลงในกติกาและผลประโยชน์ที่ยอมรับร่วมกันอย่างเป็นธรรม

(2) หนุนเสริมและส่งเสริมภาคการผลิตและบริการในการเคลื่อนย้ายเครื่องจักรหรือกิจกรรมบางส่วนไปสร้างอาชีพและการจ้างงานในท้องถิ่นและพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่เมืองหลวงและเมืองใหญ่ ทำให้ครอบครัวอบอุ่นอยู่พร้อมหน้าทุกวัยและมีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง

(3) ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจ ที่ใช้ฐานทรัพยากรในพื้นที่ อาทิ การสร้างโรงงานไบโอดีเซล เกษตรอินทรีย์ หัตถกรรม บริการสุขภาพและสปา ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและลองสเตย์ เป็นต้น และเชื่อมโยงการค้าการลงทุนระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับวิสาหกิจขนาดกลางและหรือวิสาหกิจขนาดใหญ่ รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงธุรกิจตลอดห่วงโซ่การผลิต

(4) สนับสนุนการนำภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการที่มีโอกาสทางการตลาดสูง เช่น เกษตรอินทรีย์ อาหารสุขภาพ หัตถกรรม และบริการสุขภาพ เป็นต้น โดยรักษาคุณค่าเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเข้มแข็งเมื่อไปต่อยอดขยายผลในเชิงพาณิชย์

(5) สร้างระบบการบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการการตลาดและทักษะในการประกอบอาชีพของกลุ่มต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับความหลากหลายของอาชีพในชุมชน เพื่อลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และทั้งพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตสินค้าที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น การพัฒนามาตรฐานสินค้า การสร้างตราสินค้า และการจัดการเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา

3.3 เสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการใช้ประโยชน์ และเพิ่มประสิทธิภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น โดย

(1) พัฒนาศักยภาพชุมชนในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นเพื่อการยังชีพของคนในชุมชนและคุณภาพที่ดีของสิ่งแวดล้อม โดยสนับสนุนความตระหนักรู้ของชุมชนในสิทธิหน้าที่ในการใช้ประโยชน์ และร่วมกันกำหนดกติกาในการบริหารจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น

(2) กระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรให้ชุมชนที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และให้ชุมชนมีบทบาทรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกิดการจัดการร่วมกันระหว่างรัฐ ชุมชน และคนในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

(3) สนับสนุนชุมชนและเครือข่ายชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงกับการผลิตของชุมชน อาทิ การบริหารจัดการป่าชุมชนเป็นแหล่งอาหาร การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งเพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรประมงและเป็นแหล่งรายได้ของชุมชน การบริหารจัดการลุ่มน้ำอย่างบูรณาการ การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมือง เช่น ขยะ น้ำเสีย เป็นต้น

(4) ส่งเสริมสิทธิชุมชนในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรเพื่อการยังชีพของชุมชนอย่างเป็นธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรเป้าหมายของชุมชน เพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันในการประกอบอาชีพและพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนโอกาสในการได้รับการชดเชย หากเกิดการทำลายทรัพยากรของชุมชนโดยกิจการอื่นนอกชุมชน

(5) เสริมสร้างองค์ความรู้ในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้สามารถเป็นภาคีหลักในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับชุมชน ประชาชน และภาคีที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดการป่าและพื้นที่อนุรักษ์ การจัดการลุ่มน้ำ การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง เช่น การฟื้นฟูป่าชายเลน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น เป็นต้น

(6) ให้ชุมชนสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และมีการใช้และแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกันอย่างยุติธรรมและยั่งยืน อาทิ การใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพในท้องถิ่นเพื่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารและมีสมุนไพรเพื่อรักษาโรค โดยไม่ส่งผลกระทบต่อฐานทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาไปเป็นวิสาหกิจชุมชนในระยะต่อ ๆ ไปตามศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

3.4 พัฒนากลไกการขับเคลื่อนคุณภาพการพัฒนาในชุมชน ด้วยการเชื่อมโยง แผนทุกระดับ ใช้มาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางการเงินการคลังควบคู่กับมาตรการทางสังคม และจัดตั้งกลุ่มความร่วมมือต่าง ๆ เพิ่มขึ้น และสร้างตัวชี้วัดความสุขของชุมชน โดย

(1) ใช้แผนชุมชนเป็นกลไกหลักในการเชื่อมโยงกับกลไกการบริหารจัดการส่วนท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับชาติ และมีระบบการจัดสรรงบประมาณที่สอดคล้องกับแผนชุมชน แผนท้องถิ่น และแผนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด

(2) จัดให้มีมาตรการทางสังคมในชุมชน เพื่อติดตาม ตรวจสอบบริการต่าง ๆ และทั้งสร้างธรรมาภิบาลในชุมชน ตามหลักของการบริหารจัดการที่ดี เพื่อสร้างความเป็นธรรมในชุมชน

(3) ทบทวนมาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางการเงินการคลัง เช่น การทบทวนกฎหมายการนำเข้าสารเคมีด้านการเกษตร การลดภาษีหรือชดเชยค่าใช้จ่ายให้แก่ธุรกิจเอกชนที่สร้างอาชีพในชุมชน หรือการร่วมทุนในชุมชน

(4) ปรับกฎระเบียบและขั้นตอนการทำงานของรัฐบาลเพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ และใช้กลไกที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ศูนย์พัฒนาครอบครัว ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีชุมชน เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หมุนเวียนระหว่างเครือข่าย

(5) ใช้สื่อในชุมชนทุกรูปแบบในการให้ความรู้/สร้างค่านิยมที่ดีแก่ชุมชน เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าอันตราย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างกิจกรรมให้ครอบครัว การสร้างสำนึกรักบ้านเกิด การเชิดชูคนดี และการสร้างระเบียบวินัยของคนชุมชน เป็นต้น

(6) จัดตั้งกลุ่ม/เครือข่าย/กลุ่มสหกรณ์ ในชุมชนเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นแกนนำการเรียนรู้ไปสู่กิจกรรมการพัฒนาชุมชนที่หลากหลาย และทั้งสร้างอาสาสมัครชุมชน

(7) พัฒนาระบบการติดตามประเมินผลของชุมชน จัดทำตัวชี้วัดความสุขของชุมชน ทั้งความสุขภายใน เช่น การเข้าถึงหลักศาสนา ความภาคภูมิใจในท้องถิ่น เป็นต้น และความสุขภายนอก เช่น การมีครอบครัวอบอุ่น การมีปัจจัยสี่พอเพียง การมีหลักประกันในชีวิต เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนร่วมกันการสร้างระบบเตือนภัยทางสังคมของชุมชน ในมิติต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกับระดับจังหวัด โดยเฉพาะการเฝ้าระวังพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน

4 บทบาทของภาคีการพัฒนา

ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เกิดเป็นเครือข่าย เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและเป็นชุมชนที่น่าอยู่ โดยภาคีพัฒนามีบทบาท ดังนี้

4.1 ภาครัฐ

- (1) ปรับบทบาทเป็นผู้ประสานงาน อำนวยความสะดวกและติดตามการสร้างความเข้มแข็งของกลไกการมีส่วนร่วม และเชื่อมโยงภาคเศรษฐกิจและภาคชุมชน สังคมเข้าด้วยกัน
- (2) ปรับปรุงกฎ ระเบียบ กฎหมาย เครื่องมือด้านการเงิน การคลัง และการกระจายอำนาจการบริหารจัดการให้กว้างขวาง รวมทั้งสิทธิการดูแลทรัพยากร ตลอดจนกำหนดกติกาสร้างความยุติธรรมระหว่างการใช้ประโยชน์โดยภาคการผลิต และชุมชนอย่างเป็นธรรม
- (3) สนับสนุนให้บุคลากรภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจร่วมเป็นอาสาสมัครเพื่อไปสร้างกระบวนการชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่ โดยถือเป็นการปฏิบัติราชการ
- (4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้แผนพัฒนาท้องถิ่น และจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างสมดุล ควบคู่กับการพัฒนาทัศนคติของผู้บริหารและบุคลากรในการบริหารจัดการที่ดีและหลักการบริหารของเศรษฐกิจพอเพียง
- (5) ศูนย์อำนวยการต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจน กระทรวงมหาดไทย (ศตจ.มท) เป็นหน่วยกลาง เชื่อมโยงกระบวนการแก้ไขปัญหาความยากจน จัดลำดับความสำคัญของโครงการ งบประมาณ และจัดแบ่งระดับความรับผิดชอบ ระหว่างหน่วยงานกลาง และหน่วยงานในระดับพื้นที่ จังหวัด และอำเภอ

4.2 ภาคเอกชน

- (1) สนับสนุนการวิจัยและพัฒนา เพื่อสร้างองค์ความรู้ และยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำวิจัยร่วมกับชุมชน ทำหน้าที่ประสานเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างภาคเศรษฐกิจและชุมชน
- (2) สนับสนุนทรัพยากร วิทยาการ สร้างอาชีพในชุมชน เป็นมิตรและหุ้นส่วนของชุมชนในการต่อยอดภูมิปัญญา ร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนรอบสถานประกอบการให้มีกิจกรรมอาสาสมัครเพื่อสังคม รวมทั้งมีการผลิตสินค้าที่ไม่เป็นอันตรายต่อผู้บริโภค
- (3) องค์กรพัฒนาเอกชน มีบทบาทในการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ชุมชน เป็นพี่เลี้ยงที่ช่วยสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการเข้ามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และบริหารจัดการ

4.3 ประชาชน

- (1) มีบทบาทหลักในเวทีชุมชน สร้างเครือข่ายการดูแล คุ่มครอง การจัดสวัสดิการสังคมภายในชุมชน รวมถึงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส และดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (2) สร้างกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของบ้าน สถาบันศาสนา โรงเรียน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้มีบทบาทหลักในการพัฒนาคนและชุมชน
- (3) ภาคองค์กรชุมชนและประชาชน มีส่วนร่วมตลอดกระบวนการพัฒนา สร้างความเข้มแข็งโดยการสร้างประชาคมและเครือข่ายในระดับพื้นที่ ถ่ายทอดและยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการร่วมกับความรู้สมัยใหม่ และมีแผนการจัดการร่วมกัน

4.4 ประชาสังคม

- (1) สร้างกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาทักษะความรู้ และสนับสนุนการจัดการความรู้ รวมทั้งติดตามและเฝ้าระวังในระดับ บัณฑิต ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน และประเทศ เพื่อสร้างทางเลือกการพัฒนาและส่งเสริมภาคีการพัฒนาให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและมีชีวิตอย่างพอเพียง
- (2) เป็นแกนนำ และเป็นพันธมิตรที่เอื้อประโยชน์ ริเริ่มกิจกรรมสร้างสรรค์ สนับสนุนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

4.5 สถาบันการศึกษา/นักวิชาการ

- (1) ทำวิจัยร่วมกับชุมชนโดยชุมชนเป็นนักวิจัยหลัก ถอดรหัสความรู้ที่อยู่ในตัวภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นความรู้ที่เปิดเผย รวมทั้งเป็นแหล่งข้อมูลและที่ปรึกษาของชุมชน
- (2) สร้างศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการความรู้ในชุมชนของตนเอง และสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้ชุมชน เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชน
- (3) ต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชุมชนสามารถนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เกิดรายได้แก่ชุมชน

4.6 สถาบันศาสนา

- (1) ปลุกฝังทัศนคติและแนวธรรมะปฏิบัติที่ถูกต้องในการดำรงชีวิตเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และบุคลากรทางศาสนาเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำรงชีวิตอย่างพอเพียง
- (2) ร่วมมือกับสถาบันการศึกษา ชุมชนและสถาบันครอบครัวในการทำกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การปลุกฝังค่านิยม จิตสำนึก และการสืบสานจารีตประเพณี
- (3) เป็นศูนย์รวมใจเชื่อมโยงสายใยของคนให้มาร่วมในการพัฒนาครอบครัว ชุมชน

4.7 สื่อ

(1) ปลูกจิตสำนึกด้านคุณธรรม จริยธรรม สร้างค่านิยมรักถิ่น พุทธิกรรมการดำรงชีวิตบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่ต้งามแก่เด็กและเยาวชนและสังคมไทย

(2) ผลิตสื่ออย่างสร้างสรรค์ สร้างภูมิคุ้มกันให้แก่เด็กและครอบครัว โดย ให้เด็กมีบทบาทร่วมผลิตสื่อสร้างสรรค์ เช่น สื่อสะท้อนการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเฝ้าระวังทางสังคมและการเผยแพร่ความรู้ เป็นต้น

(3) เป็นแกนในการรับฟังความคิดเห็นและการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน สร้างความเข้าใจและความตระหนักถึงสิทธิอันพึงมีพึงได้ของประชาชน ตลอดจนมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการนำเสนอข่าวสาร ข้อมูล รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม
